

12 februari 2025

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Arbeidsmarkt & Doelmatigheid & Associate degree

1 Inleiding

Er is sprake van een heel mooi aanbod aan Associate degree-opleidingen in hbo-land, om in te spelen op de behoefte van een groeiende groep jongeren en volwassenen om met een tweejarige opleiding de arbeidsmarkt op te gaan resp. een volgende stap in de loopbaan te zetten. Maar er komen zeker nog snel meer Ad's bij, is de verwachting, als het erom gaat in deze dynamische werkwereld mensen op te leiden die snel en goed aan de slag kunnen op niveau 5.

Zoals bekend moet daarbij door bekostigde hogescholen een Toets Nieuwe Opleiding (TNO) worden doorlopen. Daarbij dient de doelmatigheid van 'iets wat er nog niet is' via een beoordeling door de CDHO te worden aangetoond. Hiervoor zullen betrouwbare bronnen moeten worden aangeboord, in die zin dat de vertaling van allerlei gegevens door de hogeschool naar een effectieve onderbouwing ook naar tevredenheid van de desbetreffende commissie heeft plaatsgevonden. Dat is best een lastige klus, al mag naast de landelijke trends ook meer en meer naar de verankering in de regio worden gekeken vanwege het eigen karakter van de Ad-programma's. Bovendien zijn er ook steeds meer regionale bronnen beschikbaar, om specifiek te kunnen raadplegen.

Inhoud

1.	Inleiding	1
2.	Een aantal aspecten onder de loep genomen	1
2.1	Ad en ROA-prognoses	1
2.2	Keuze als a.s. student maken voor de Ad en bronnen e.d.	2
2.3	Ad: werken en aanvullende scholing	2
2.4	Andere bronnen	3
2.5	Bijbaantjes e.d.	3
2.6	Regionale gegevens en mbo	3
2.7	Zzp'ers en scholing	4
2.8	Gegevens verzamelen in het hbo	5
3	Kortom	5

2 Een aantal aspecten onder de loep genomen

In deze nieuwsbrief kijken we naar een aantal aspecten die kunnen meespelen bij het hebben van een duidelijk overzicht van het Ad-aanbod en de vraag ernaar, en die zich wellicht lenen voor een brainstormsessie binnen 'de wereld van de Ad'. Het gaat vooral om een aantal bespiegelingen, denkend aan de kracht van de Ad voor het werkveld en de doelmatigheid ervan.

2.1 Ad en ROA-prognoses

Het ROA is ervoor om periodiek na te gaan hoe het zit met de baanopeningen in een groot aantal sectoren van de arbeidsmarkt, gedurende een termijn van zes jaren. Daar wordt tegenover gesteld wat o.a. de voorziene uitstroom is bij de formele opleidingen op het niveau dat aan die baanopeningen (vacatures) is gekoppeld. Dat is een complexe materie omdat economische ontwikkelingen moeten worden meegenomen, met de bestaande en voorziene werkloosheid, dus het beschikbaar zijn van mensen zonder werk voor die openstaande functies. Maar er moet daarbij ook nog wel een 'match' zijn, al dan niet na een vorm van bij-, op- en vooral omscholing.

Het is echter zo dat het ROA al sinds 1986 aan dit systeem werkt, om daarmee zo betrouwbaar mogelijke gegevens te kunnen produceren. Er is sprake van een indeling in beroepsgroepen, soms op een vrij abstract niveau en ook zodanig dat allerlei beroepen moeten worden samengenomen

om die groepen te vullen (denk aan de privacy). Aan de andere kant worden ook bij de uitstroom uit het onderwijs bepaalde type opleidingen samengenomen. Zo kijkt men naar de Bachelor, maar zonder daarbij onderscheid te maken tussen het hbo en wo. Aangezien is gebleken dat de directe uitstroom met een wo-bachelor-grad naar de arbeidsmarkt relatief gezien erg laag is, zijn de prognoses eigenlijk gewoon voor een heel groot deel van toepassing te verklaren op de hbo-bachelor¹.

Maar de Ad komt (nog) niet in de prognoses op landelijk niveau voor. Nu was de Ad vanaf 2006 tot 2013 in formele zin onderdeel van een bacheloropleiding, dus toen was het lastig nagaan wat er met de Ad'ers gebeurde op de arbeidsmarkt, mede omdat het nog maar om kleine aantallen ging. Vervolgens kreeg de Ad meer vrijheid en werd dit type in 2018 een zelfstandige opleiding, ook met meer gediplomeerden. Maar toch blijft om allerlei redenen het ROA de Ad onder de bachelor scharen, mede daarbij kijkend naar wat de mbo-4-studenten op de arbeidsmarkt doen.

Dat heeft mede te maken met het moeten aanpassen van het gehele systeem, want de Ad betreft tevens een tussenstap voor degenen die weten dat ze toch voor de bacheloropleiding gaan kiezen als ze het getuigschrift op zak hebben. Om daarvan de statistieken te kunnen meenemen moet inzicht bestaan in het percentage afgestudeerden dat met de Ad aan het werk gaat dan wel doorstroomt naar een aanvullend bachelorprogramma.

Tevens is de gedachte achter het maken van de prognoses met een termijn van zes jaren dat a.s. studenten in hun voorlaatste en laatste leerjaar, maar vooral in het leerjaar voor het maken van de definitieve keuze van het profiel bij het havo en vwo, alle gegevens kunnen raadplegen. Daarbij zal mede het dekanaat een rol spelen in de keuzebegeleiding, in klassikale sessies en in de persoonlijke gesprekken die worden gevoerd om helder te krijgen wat de consequenties zijn van het hebben van een bepaald profiel en de daarbij gekozen vakken. Maar in de praktijk blijkt toch hetgeen 'ergens over zoveel jaren zich op de arbeidsmarkt afspeelt' bij veel jongeren nog steeds een soort 'ver-van-mijn-bed-show' te zijn. Grote bewegingen die zich voordoen, worden wel gesignaleerd maar er moet dan nog wel eerst bij het havo en vwo een profiel worden gekozen en vervolgens een hbo-opleiding worden gedaan. Dan kan er in de tussentijd nog van alles gebeuren met de vraag naar afgestudeerden. Studenten van het mbo hebben er al meer zicht op door hun praktische insteek maar ook dan blijft het moeilijk te doorgronden wat de waarde van prognoses zijn.

Er wordt sinds enige tijd door het ROA wel gezien hoe de Ad op korte termijn toch een eigen plek kan krijgen, zeker nu het aanbod groter wordt, de instroom in verhouding tot de bachelor-opleidingen stijgt en de arbeidsmarkt langzaam ook de Ad ontdekt. Dat wil overigens niet zeggen dat bij vacatures nadrukkelijk om de Ad, dus niveau 5, wordt gevraagd. Men was en is nog steeds geneigd om te vragen om 'iemand met een opleiding op hbo-niveau'. Daarop kunnen in heel praktische zin mensen met een Ad en Bachelor, maar ook met een Master reageren. Als een werkgever bijvoorbeeld veel aan gerichte scholing doet, hoeft een Ad'er op de wat langere termijn geen slechtere papieren te hebben dan de Bachelor die interesse toont.

Naast de rapporten van het ROA zijn er vaak ook andere bronnen die een hogeschool kan aanboren voor het onderbouwen van een aanvraag voor een nieuwe opleiding. Echter, leerlingen hebben die bronnen niet, net zo goed als havo/vwo-dekanen ook maar beperkt inzicht hebben in wat er zoal speelt op de (regionale) arbeidsmarkt.

2.2 Keuze als a.s. student maken voor de Ad en bronnen e.d.

Het hanteren van een prognose-termijn van zes jaren is dus voor het hoger onderwijs vanaf het begin van de prognoses afgestemd op het hebben van vierjarige opleidingen. Dat is nu nog steeds het geval met de hbo-bachelor en de even zo lange wo-route met de Bachelor en de Master.

Bij het eventueel gaan inzetten van het systeem voor de Ad zou er een forse aanpassing nodig zijn, met de volgende zaken:

- De prognoses moeten tevens worden gemaakt voor een termijn van vier jaren, voor de Ad;
- Als een Ad'er bezig is met de studie, moet de betrokkene de optie hebben om te bezien of een doorstroom naar een aanvullend bachelorprogramma te prefereren valt boven het met de Ad

¹ Een opmerkelijk besluit bij het 'compenseren' van studenten die onder het leenstelsel vielen, is dat degenen die de wo-bachelor-opleiding hebben afgerond maar niet zijn doorgegaan voor de Master, buiten deze regeling vallen. Het is een signaal dat erop wijst dat OCW het alleen behalen van de wo-bachelor niet voldoende vindt en eigenlijk alleen maar de combinatie van Bachelor en Master als voldoende investering in studenten ziet.

aan het werk gaan d.w.z. dat de kansen en de vooruitzichten met de Bachelor na nog eens twee jaren studeren, groter worden dan met de Ad.

Beide 'eisen' zullen veel gaan vergen van het ROA, is ons idee. Of dat ook gaat gebeuren is nog helemaal niet zeker. Voor de tweede aanpassing kan uiteraard het ROA-rapport van twee jaren eerder worden geraadpleegd, maar in de tussentijd kan er van alles zijn gebeurd en is een soort update nodig om te weten wat er over twee jaren mogelijk is met de Bachelor. We gaan bezien wat het ROA zoal in gedachten heeft.

2.3 Ad: werken en aanvullende non-formele scholing

Zoals al herhaaldelijk gemeld in onze nieuwsbrieven is er sprake van de optie om met een Ad aan het werk te gaan en vervolgens allerlei certificaten op niveau 6 te verwerven. Het hebben van een 'bundel' met certificaten die bijdragen aan het kunnen verrichten van allerlei kernwerkzaamheden, kan mogelijk door de arbeidsmarkt meer en meer worden gezien als een alternatief voor de Bachelor. Echter, van deze route is weinig bekend in de landelijke en regionale statistieken die worden gebruikt voor het gericht adviseren van jongeren. Ook is het lastig en eigenlijk onmogelijk voor het ROA om deze weg met non-formele kwalificaties kwantitatief in beeld te brengen en daaraan vervolgens betrouwbare prognoses te koppelen. Er wordt wel namens de overheid periodiek onder werkenden (de beroepsbevolking) gevraagd of ze recent aan scholing hebben gedaan en daar kunnen de non-formele kwalificaties zonder meer onder vallen².

De grote vraag is dan hoe, wie en wat te doen met deze leerweg, een soort 'ontwikkelpad' voor werkenden, en hoe deze te hanteren. Hoe kan de overheid ervoor gaan zorgen dat deze scenario's ook op een bepaalde wijze in beeld zijn te brengen? Met de formele status van het NLQF zou iets kunnen gebeuren, door periodiek na te gaan wat de effecten van de geregistreerde kwalificaties zijn. Maar ja, het zijn private aanbieders die laten zich niet snel verleiden tot het geven van inzicht in hun markt en aantallen cursisten, met gegevens over de slaagkans en wat ze ermee doen.

Kortom, ook hiervoor is nog wat werk te verzetten. Misschien dat de bekostigde hogescholen via hun private aanbod eens kunnen bezien wat er met die kwalificaties gebeurt. We nemen aan dat dit toch ook wel een onderdeel is van het hogeschoolbeleid, om goed te kunnen inspelen op wat de markt zoal vraagt, binnen de formele kaders.

2.4 Andere bronnen

Naast de gegevens van het ROA zijn er best nog wel een heleboel andere bronnen te raadplegen. We nemen aan dat elke hogeschool op basis van de contacten met het regionale werkveld inzicht verwerft in wat er zoal gebeurt. Dan kan via stagecontacten, afstudeerprojecten en onderzoeken die passen binnen het alumnibeleid³. Op landelijk niveau doen de branches en bedrijfstakken ook van alles aan onderzoek, al zal er wel een goede vertaling moeten plaatsvinden naar de prognoses voor afgestudeerden, door bij de Ad dus twee jaren en bij de Bachelor vier jaren in de toekomst te kunnen kijken. Dat is al lastig genoeg omdat werkgevers vrijwel altijd werken met de korte termijn en – als men daaraan waarde hecht – naar mogelijkheden over een paar jaren.

Het UWV is een organisatie die ook aan de weg timmert als het gaat om de situatie rond vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Men weet op basis van gegevens die landelijk, regionaal en plaatselijk worden verzameld waar de tekorten zijn en hoe de overschotten in elkaar steken – dus hoe de werkloosheid zich ontwikkelt en waar werkgevers vreselijk hun best moeten doen om mensen in dienst te kunnen nemen. Dan gaat het ook wel enigszins over de lange termijn maar leerlingen in havo-3 en vwo-4 zullen er in het algemeen niet veel aan hebben bij het kiezen van het examenpakket. Toch is het goed als schooldekanen mede hun blik richten op de regionale arbeidsmarkt om te zien wat er zoal aan mogelijkheden is om over enige tijd aan het werk te kunnen gaan.

2.5 Bijbaantjes e.d.

Is er overigens wel eens doelgericht onderzoek gedaan naar de loopbanen die zijn geënt op de bijbaantjes die scholieren en studenten hebben? Dat zal ongetwijfeld het geval zijn maar we kunnen

² Het is waarschijnlijk teveel gevraagd om te vragen of die kwalificatie staat vermeld in het register van het NLQF en dus naast de reguliere en formele opleidingen ook een plek in de statistieken kan gaan verwerven. Zie ook de volgende passage als het gaat om effecten van het NLQF.

³ Dit zou mooi passen bij bepaalde lectoraten en verder toegepast onderzoek, zeker binnen de Masters.

niet zo snel rapporten hierover vinden, zeker niet die actueel zijn⁴. Studenten klagen vaak over de werk- en studiedruk – en dat blijkt uit heel veel projecten en research – maar ze doen wel contacten op, net als bij een stage. Het staat buiten kijf dat op die manier toch in zekere mate zicht op de regionale arbeidsmarkt wordt verkregen, al is het wel zo dat veel bijbaantjes vrij eenzijdig in sectoren zijn te vinden alwaar de salarissen laag (moeten) zijn en jongeren snel aan de slag kunnen gaan, met enige flair en motivatie. Maar we zijn wel heel nieuwsgierig naar allerlei onderzoek, als dat is verricht.

Er is trouwens ook nog de ‘maatschappelijke diensttijd’. Zo’n ervaring als leerling kan zonder meer bijdragen aan het beeld dat jongeren hebben van de arbeidsmarkt, maar dan op een realistische wijze en niet door te denken dat ‘geld voor meer geld zorgt’. Dat is op zichzelf misschien wel waar maar er zal eerst geld moeten worden verdiend. Dus zo is er een mooie aanleiding voor een reeks lessen bij het vak ‘economie’...

2.6 Regionale gegevens en mbo

Bij het bepalen van de doelmatigheid van een hbo-opleiding, zeker bij de Ad-opleidingen, is de instroom van belang, naast het kunnen aangeven wat de behoefte van de werkgevers is aan afgestudeerden (jongeren en ‘doorgroeiers’). Een groot deel van de instroom bestaat uit mbo’ers die mogelijk wel een baan kunnen krijgen maar van mening zijn dat met de Ad er ook nog steeds genoeg banen zijn, maar dan wel – als het goed is – met een hoger inkomen en een prima basis voor een loopbaan. Het verschil tussen mbo-4, Ad en Bachelor moet nog wel over de volle breedte van de arbeidsmarkt gaan indalen in alle lagen van de bevolking, maar in de komende jaren zal het effect van de groeiende Ad’s en het onder meer hebben van ‘Professional Associate Colleges’ z’n uitwerking niet gaan missen.

De ROC’s zijn in dit kader belangrijke partners. Ze moeten uiteraard hun studenten opleiden voor niveau 4 en tevens voorbereiden op het hbo (gelet op degenen die dat willen). Ze beschikken daarvoor over een goed netwerk met het regionale bedrijfsleven, voor de beroepspraktijkvorming. Veel van die werkgevers willen best samenwerken met allerlei Ad-opleidingen, voor bepaalde delen van het programma en uiteraard bij de praktijkcomponent.

Waar mogelijk nog meer kansen liggen is de doorgroei vanuit het mbo-bbl, dus de duale variant in die sector. Mogelijk kunnen deze studenten met steun van hun werkgever een duale of gedualiseerde deeltijdse hbo-opleiding gaan volgen. Ze kunnen bij hetzelfde bedrijf in dienst blijven en al doende doorgroeien binnen hun werkomgeving. Het levert de hogeschool inzicht op in de arbeidsmarktsectoren alwaar behoefte aan mensen op niveau 5 en als daarvoor nog geen Ad-opleiding is, kan deze worden ontwikkeld. Zo kan de samenwerking mbo-hbo ook allerlei vruchten afwerpen.

2.7 Zzp’ers en scholing

In het bovenstaande wordt gesproken over het vinden en behouden van een baan, en daarmee over een bedrijf of organisatie, dus met een werkgever. Maar veel jongeren werken al naast hun studie als zzp’er in een of andere vorm. Daar kan een eigen specifiek en vernieuwend bedrijfje uit voortkomen, zoals in alle sectoren het geval zijnde. In de statistieken is zoiets niet direct terug te vinden als het gaat om het voorspellen van de baanopeningen.

Hoewel, en dat speelt op dit moment heel duidelijk, het is zo dat een baan geheel of gedeeltelijk kan worden ingevuld door een zzp’er met de juiste skills en andere competenties. Het is echter lastig om na te gaan of hierbij sprake is van een invulling van een vacature zoals die in de prognoses van het ROA wordt aangegeven. De baan kan voor een bepaalde, beperkte periode beschikbaar zijn en dan nog eens heel flexibel zijn ingericht (want anders wordt het dus, zo is nu het verhaal, als een verkapte niet-vaste aanstelling gezien en zal de werkgever een besluit dienaangaande dienen te nemen – met alle gevolgen van dien die we nog zullen gaan merken).

⁴ Jongeren die een bijbaan hebben naast hun studie, worden in de statistieken gewoon meegenomen als werkenden, vaak met een tijdelijk contract. Als ze klaar zijn met hun opleiding, zeker in het hbo en wo, zullen ze een baan gaan zoeken en ook wel vinden die behoorlijk ver qua niveau boven die bijbaan uitsteekt. Het is daarmee een switch van baan die om die reden verklaarbaar is, los van werkenden die ook naast hun functie scholing volgen en waarbij de eventuele nieuwe baan nog vaak in een bepaalde mate zal aansluiten bij wat in de vorige baan reeds werd gedaan qua vaardigheden, kennis en andere competenties (‘skills’).

Er zijn diverse Ad-opleidingen waarvan het beroepsprofiel mede is gebaseerd op het kunnen zijn van een zzp'er of op de mogelijkheid met een groep(je) een bedrijf(je) te gaan opzetten. Zij scheppen als het ware hun eigen 'baanopeningen' op de nationale en mogelijk internationale arbeidsmarkt. De kansen op het zich zo een plek te verwerven zullen zonder meer behoorlijk groot zijn als in de betreffende sector veel vraag naar mensen dan wel dat er duidelijk sprake is van een expansie op de afzetmarkt. In dat opzicht kunnen de ROA- en andere prognoses ook bruikbare signalen opleveren. Maar als hogeschool is het moeilijk hierbij een 'sturende' rol te spelen, laat staan dat schooldekanen en studiebegeleiders hun inzicht kunnen gebruiken om a.s. studenten te adviseren als het gaat welke studie vooral leidt naar het zzp'er-schap. Mogelijk zijn er andere bronnen.

2.8 Gegevens verzamelen in het hbo

Uit bovenstaande paragrafen zou je de conclusie kunnen trekken dat elke hogeschool voor de eigen opleidingen periodiek kan nagaan hoe a.s. studenten naar die programma's kijken en kennelijk interessant genoeg vinden om op basis van prognoses voor afgestudeerden zich in te schrijven - en hoe de alumni het in concreto doen op de arbeidsmarkt in relatie met wat de verwachtingen zo'n zes of zeven jaar geleden waren. Dat vraagt om het maken van statistieken op basis van trends en betrouwbare gegevens.

Er zijn uiteraard onderzoeken die mede met steun van het ROA worden gedaan onder alle afgestudeerden. Men kijkt ook zelf als ROA om de zoveel tijd of de prognoses wel zo accuraat mogelijk waren om daarmee de gebruikte systemen te kunnen aanpassen en te verbeteren. Het zou eigenlijk best interessant zijn als hogescholen op basis van een bepaald format resultaten van hun onderzoeken ter beschikking stellen van het ROA. Daarmee kan een kwalitatieve slag worden gemaakt als het gaat om de kansen van hun eigen studenten.

Maar het is tevens zo dat daarmee voor nieuwe opleidingen inzicht wordt verkregen in wat er zoal allemaal speelt met betrekking tot de doelmatigheid. Dat zou dus zeker een aanwinst moeten en kunnen zijn. Mogelijk dat door de landelijke opleidingsoverleggen voor de Ad en de Bachelor en de sectorraden hierbij een aanvullende rol valt te spelen.

3 Kortom

Het is, alles bij elkaar, een interessante materie, met het bewijzen van de doelmatigheid en het verzamelen van prognoses. Misschien kan het ROA het initiatief nemen voor een studiedag...